

10. Rogers, C. R. 1959. A theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.), Psychology, the study of a science. Vol. 3: Formulations of the person and the social context (p. 184 – 256). New York: McGraw-Hill.

УДК 371.132

О.В. Тімець

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Анотація. У статті розглядаються питання профорієнтаційної роботи в системі функціональних обов'язків вчителя географії.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы профориентационной работы в системе функциональных обязанностей учителя географии.

Annotation. In the article the questions of proforientaciynoy work are examined in the system of functional teacher's duties of geography.

Профорієнтаційна робота – система технологій, процедур, засобів, методик і методів надання інформації про особливості різноманітних професій, зокрема в аспекті нашого дослідження – професії вчителя географії. Вона дає змогу одержати оперативну і надійну інформацію про взаємодію різноманітних причин та факторів, щодо сучасного стану педагогічної діяльності в мережі професій, акцентувати увагу підростаючих поколінь на почесності і необхідності, привиття усвідомленого бажання бути вчителем.

Реально професійний вибір, особливо в підлітковому віці, здійснюється не лише як особисте рішення людини (навіть не всі дорослі готові брати на себе свідому відповідальність при плануванні перспектив свого розвитку), оскільки вона ще не готова в повній мірі осягнути всі сторони свого майбутнього життя і потребує підтримки з боку дорослих. Зокрема, допомогу у виборі старшокласниками професії в школі надають психолог, соціальний педагог, класний керівник, адміністрація школи і, звісно ж, вчителі-предметники.

Вчитель-географ профорієнтаційну роботу здійснює за такими основними напрямками: 1) під час викладання навчальних предметів географічного циклу, з огляду на рівень навчальних досягнень учнів, зупиняє увагу на важливості передавання цих знань майбутнім поколінням; зупиняється на стійкому позитивному ставленні до праці педагога, створює всі передумови для виникнення в учнів бажання глибшого ознайомлення з цією професією; 2) під час формування життєвих компетенцій учнів особливу увагу звертає на географічні компетенції, які стають вектором розвитку усвідомленого вибору вчительської професії; 3) під час оцінювання результативності роботи вчителя географії (з власного досвіду чи на прикладі фахової діяльності інших), ознайомлює з специфікою його праці, системою навчальних закладів, де здійснюється підготовка вчителя; розкриває суспільну значущість праці педагога; 4) під час виховної роботи з учнями, спеціально організованих форм позакласної і позашкільної роботи, польових практик з географії формує значущі мотиви діяльності і вибору професії вчителя; утверджує кожного учня у виборі життєвої професійної позиції.

Останнім часом поле діяльності профорієнтаційної роботи суттєво розширюється, воно стає дедалі поліфункціональнішим, включає в себе такі функції, як аналітична, оцінна, корекційна, орієнтаційна, інформаційна, функції мотивації і стимулювання.

Аналітична функція — це психолого-педагогічний аналіз освітнього процесу на всіх рівнях його структурної організації як педагогічної системи з метою вияву особливо сприятливих ситуацій для здійснення профорієнтаційної роботи в межах школи. Оцінна

функція — це якісна і кількісна оцінка якості діяльності адміністрації школи, кожного вчителя в напрямку запровадження основних напрямків профорієнтації учнів.

Корекційна функція — це дидактична корекція навчально-виховного процесу і психолого-педагогічна корекція власної активності вчителя в бік усвідомленої професійної орієнтації молоді (слід пам'ятати і враховувати, що вся система позитивних тенденцій-цінностей міститься не поза вчителем, а в ньому самому).

Орієнтаційна функція — це орієнтація педагогічного колективу на вирішення цілей і завдань профорієнтаційної роботи і на усунення недоліків, які бувають у діяльності педагогічного колективу та окремих учителів.

Інформаційна функція — це постійне інформування всіх учасників педагогічного процесу про результати профорієнтаційної роботи.

Функція мотивації і стимулювання — обґрунтування соціальних, моральних, економічних та інших стимулів і мотивів вибору професії вчителя географії. Крім того, профорієнтаційна робота дає можливість проводити диференційований підхід до кожного учня у професійному самовизначенні, яке полягає в пошуку й знаходженні особистісного змісту в майбутній трудовій діяльності.

Науково-практичними засобами профорієнтації на вчительську професію є:

- 1) традиційні методи (тести, опитувальники, анкети, та ін.) і методи традиційної психолого-педагогічної дії (лекції, тренінги, дискусії);
- 2) методи засновані на життєвому досвіді й професійній інтуїції (застосовуються лише географами з великим професійним досвідом);
- 3) методи активізації, стимулювання учня (класу) по відношенню до якого здійснюється профорієнтаційна робота;
- 4) методи моделювання професійного самовизначення (прокладання шляхів вирішення проблеми);
- 5) методи управління профорієнтацією, включаючи методи контролю і навіть відповідного заохочення з боку вчителя засобом власного прикладу успішної кар'єри.

Використання профорієнтаційної роботи в діяльності вчителя сприяє виявленню можливостей планування шляхів для досягнення визначеної мети в майбутньому кожним учнем. Профорієнтаційна робота вносить конкретність у діяльність кожного педагога, і зокрема вчителя-географа, спрямовує його на розв'язання практичних завдань, орієнтованих на оптимізацію навчально-виховного процесу, розкриття багатогранності, творчості, можливостей прояву педагогічної майстерності у його професії.

Професійна інформація, пропаганда, консультація та професійна освіта – основні складові профорієнтаційної роботи з молоддю, де вчитель географії може в рамках керованої системи психолого-педагогічних заходів, що проводяться педагогічним колективом школи, батьками, викладачами, громадськістю формувати в учнів стійкий мотив стати вчителем географії.

Добираючи різні методи профорієнтаційної роботи, слід компонувати і структурувати їх відповідно до психологічної концепції, за якою праця вчителя як складна психічна реальність представлена у вигляді тривірневої просторової моделі: особистість учителя; безпосередня педагогічна діяльність; професійні перспективи.

Ці три рівні об'єднані єдиним метазавданням — розвитком особистості учня. Разом з тим вони не накладаються один на одного, не дублюються, не повторюються, а вступають у складні діалектичні відносини, причому кожен із них у процесі праці вчителя виступає то передумовою, то засобом, то результатом розвитку. Відповідно до цієї моделі можна виділити такі види профорієнтаційної роботи за її місцем у системі психолого-педагогічного проектування: попередня; періодична; повторна; підсумкова.

На стадії проведення попередньої профорієнтації збирається детальна інформація про професійно важливі риси особистості вчителя та результати його педагогічної діяльності (виконавцем може бути як вчитель, так і учень).

Періодична – проводиться через певний час — найдоцільніше через місяць за певною програмою і, якщо виникає така потреба, індивідуально. Мета повторної роботи – одержання інформації про хід професійного визначення учнями, впливу на цей процес різних факторів, що дає можливість стежити за процесом розвитку, мати завжди нову, актуальну інформацію. Потреба таких повторних досліджень зумовлена самим об'єктом профорієнтації особистістю учня, яка постійно перебуває на стадії розвитку та змін. Тому така інформація не має абсолютного характеру, бо пов'язана безпосередньо з моментом проведення профорієнтації і є оперативною у певному часовому проміжку. У ході підсумкової роботи зіставляється рівень реального стану розвитку професійної спрямованості учня чи класу з прогнозованим, прогнозується новий етап та стратегія подальшого розвитку поставленого завдання.

Порівняння – перший етап процесу діагностики. Спостерігаючи за навчальною діяльністю учня, здійснюється порівняння його поведінки з попередньою поведінкою (діяльністю) чи з поведінкою інших учнів в створеній ситуації виконання ним обов'язків учителя чи з описом поведінки неіснуючого вчителя (модель ідеального педагога тощо). Аналіз дає можливість визначити, чому поведінка (діяльність) учня відрізняється від його попередньої поведінки чи відхиляється від норми в рамках природного чи штучного експерименту „Я – вчитель-географ”.

Прогнозування дає можливість здійснити екстраполяцію даних, отриманих у результаті зіставлень та аналізу поведінки учня в інших ситуаціях чи в майбутньому. Інтерпретація дає можливість вчителю давати оцінку, у якій поряд із його власним поглядом на рівень виконаної профорієнтаційної роботи та очікуваннями наявна також інформація, зібрана ним за певний час. Ця інформація має бути систематизована, індексована та узагальнена у вигляді концепції, що містить оцінку і передбачення результатів. Діагностування профорієнтаційної роботи передбачає дотримання принципу системності і неперервності вивчення — вказує на потребу багатаспектного діагностування, яке розглядає різні сторони даної діяльності.

Основними методами діагностування рівня профорієнтаційної роботи є спостереження, анкетування, бесіда, тестування та ін.

Педагогічне спостереження — організоване сприйняття проявів особистості в навчальній діяльності з метою накопичення фактичного матеріалу про рівень розвитку (сформованості) параметрів професійного визначення учня.

Види спостереження: безпосереднє — опосередковане; відкрите — приховане; включене — невключене; короткочасне — довготривале; неперервне — дискретне; монографічне — вузьке.

І хоч спостереження — добре знайомий метод для кожного вчителя, слід пам'ятати, що для забезпечення достовірності отриманих результатів воно має відповідати таким вимогам: цілеспрямованість; об'єктивність (фіксація не припущення, а об'єктивної інформації); системність і систематичність; упорядкованість та простота фіксації інформації.

Метод спостереження має як переваги, так і недоліки:

- дає змогу отримати інформацію про результати профорієнтаційної роботи в будь-якій ситуації;
- не вимагає копіткої підготовки, доступний;
- дає змогу вивчати проблему без експериментального дослідження, аналізувати діяльність та поведінку учнів в звичних умовах;

Недоліком є, перш за все, те, що це пасивний метод;
– трудомісткий щодо фіксування інформації. Можна спостерігати, як правило, лише зовнішні прояви;
– суттєві затрати часу (потребує багаторазового повторення).

Не є самостійним методом у педагогічній діагностиці. Реалізується разом з іншими методами.

Анкетування. За допомогою анкетування можна одержати різноманітний емпіричний матеріал про особливості професійної орієнтації учнів. Анкета містить складені за певними правилами запитання, кожне з яких логічно пов'язане з метою дослідження.

Запитання анкети можуть бути:

за змістом для виявлення: фактів; характеристик; подій; суджень; самооцінки; намірів;
за функціями: питання-фільтри; контрольні (перевірні);
за формою: відкриті (вільна відповідь); закриті (потрібно вибрати одну чи кілька відповідей з наведеного переліку); дихотомічні (відповідь „так” або „ні”).

Працюючи над формулюванням запитань для анкети, слід пам'ятати про такі вимоги:

- запитання до закритих анкет мають передбачати відповідь тільки в одному плані (розумінні) або вибір однієї відповіді з кількох;
- не використовувати запитань, які передбачають моральну чи соціальну оцінку особистих якостей конкретного вчителя, досвід роботи якого вивчається для профорієнтації;
- запитання мають бути лаконічними, чіткими, точними та зрозумілими;
- на виявлення однієї характеристики має бути спрямовано кілька запитань;
- в анкеті варто використовувати запитання як у прямій, так і в непрямій формі, як особистісні, так і безособистісні;
- бажано на початку анкети помістити нескладні запитання, потім — складні (судження, оцінки), на завершення — знову прості.

Наведемо коротку характеристику методу анкетування.

Переваги методу: масовість; швидкість; легка обробка результатів; використання математичних методів обробки результатів; можливість отримання письмових відповідей; зручність фіксації і представлення результатів.

Недоліки методу: не дає змоги одержати достовірну інформацію в повному обсязі; суб'єктивність (важко розраховувати на повністю відверті відповіді стосовно суттєвих питань); обмеженість дослідження колом запитань; можливе різне розуміння змісту запитань.

Отже, анкетування може використовуватись як допоміжний метод одержання інформації.

Бесіда-інтерв'ю – метод одержання інформації досить широкого діапазону в процесі безпосереднього спілкування педагога з учнями у вільній чи регламентованій формі. Чітке визначення мети бесіди та попередня підготовка запитань дасть змогу провести її організовано та отримати потрібну інформацію. Як і попередні методи, бесіда має свої переваги та недоліки.

Переваги методу: прямий контакт з респондентом; можливість враховувати реакцію опитуваного; змінювати формулювання запитань; більш індивідуальний характер.

Недоліки методу: складність фіксації відповідей; обмежені можливості отримати об'єктивну інформацію; не завжди можна досягти відвертості.

Таким чином, бесіда може використовуватись як допоміжний метод одержання інформації в поєднанні з анкетуванням.

Рейтингова система оцінювання здійснюється шляхом збору суджень експертів (різних вчителів, адміністрації школи) та наступним розташуванням їх у ряд (ранжування) за рівнем, наприклад, активності учнів у різних формах роботи, що організуються вчителем географії для здійснення профорієнтації, станом викладання предмета тощо. На

цій основі кожен учитель одержує певний ранг (ряд), а учні, на яких здійснюється вплив, ранжуються за оцінювальним показником.

Незалежні характеристики як метод одержання інформації також має бути в арсеналі вчителя. За допомогою цього методу можна одержати загальну оцінку рівня визначення учнем свого професійного майбутнього.

Тестування як метод — це фактично усне чи письмове опитування за спеціально підготовленими контрольними запитаннями чи завданнями з метою одержання високого рівня достовірної інформації з важливих аспектів профорієнтаційної роботи.

Педагогічна діагностика, яку здійснює вчитель, складається з усного та письмового опитування з подальшим педагогічним аналізом та визначенням обґрунтованих висновків і пропозицій.

Для педагогічного діагностування рівня профорієнтації учнів розробляється діагностична програма, яка передбачає певну послідовність дій, відбір відповідних засобів. Така програма передбачає вступну бесіду з питань профорієнтації, усне чи письмове опитування. При цьому враховується поступове зростання складності завдань, у тому числі комплексного характеру.

Доцільність вибору того чи того методу для вивчення певних параметрів профорієнтаційної роботи залежить від професійної компетентності вчителя, рівня, етапу, факторів, що впливають на умови проведення роботи, а також життєвої підготовленості учнів до вибору професії.

Література:

1. Ориентация молодежи на педагогическую профессию /Под ред. В.Ф.Моргуна. – Полтава, 1987. – 266с.
2. Сарженко И.В., Сарженко О.П. Программа „Психологические основы выбора профессии” / Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 2-3. – С. 64-65.
3. Школа юного педагога: программа факультатива для учащихся школ / Под ред. И.А. Зязюна. – Полтава, 1981. – 59с.

О.М.Черненко,
В.М. Покалюк

УДК 613.96:378.014.15:354.11/.86 (477)

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СТАНУ ЗДОРОВ'Я КУРСАНТІВ В СИСТЕМІ „НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС – УМОВИ ПРОЖИВАННЯ І СПОСІБ ЖИТТЯ – МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”

Анотація. Розглядається гігієнічна проблема щодо покращення стану здоров'я підготовки майбутніх рятувальників до професійної діяльності, яка пов'язана з навчальним процесом, умовами проживання та режимом життя.

Аннотация. Рассматривается проблема гигиенической оптимизации состояния здоровья, условий проживания, и режима обучения курсантов в их профессиональной деятельности.

Annotation. Hygienic optimization measures of regimen and training conditions, the healthy way of life formation are developed.

Методологічною основою наших досліджень був принцип системності: організм курсанта – навчальний процес – умови середовища проживання – режим і спосіб життя – система медичного забезпечення. Виходячи з даного принципу, формувалися наукові завдання і визначалися методи, обсяг і зміст досліджень.